

Рябокін Н. О.

Полтавський інститут економіки і права

Пашко С. В.

Полтавський інститут економіки і права

ПЕРЕКЛАД СОЦІОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У перекладознавчих дослідженнях значну увагу приділено проблемі перекладу реалій як складного прояву міжкультурної комунікації. Термін «реалія» з'явився у науковому обігу в середині XX століття й отримав різні інтерпретації. Найґрунтовніше його визначення подали болгарські дослідники С. Влахов і С. Флорін, які розглядають реалії як мовні одиниці, що позначають предмети, явища чи поняття, властиві певному народу, культурі або історичній добі, та не мають точних відповідників в інших мовах. Ця безеквівалентність зумовлює необхідність глибокого розуміння культурного контексту при перекладі.

Питання відтворення реалій активно досліджували українські вчені – Р. Зорівчак, О. Кундзіч, В. Коптілов, О. Чередниченко, – які підкреслювали, що передача культурно маркованих елементів тексту є не лише лінгвістичним, а й когнітивно-культурним процесом. Адже переклад передбачає перехід не просто між мовними кодами, а між різними національно-культурними системами.

Міжкультурна комунікація, отже, постає ключовим чинником адекватного перекладу, адже саме через неї відбувається взаємодія культур, передавання цінностей, норм, символів і способів світосприйняття. Безеквівалентна лексика відображає унікальні соціокультурні та етноспецифічні риси народу, що стають складовою художньої картини світу. Передача цих елементів вимагає від перекладача не лише мовної компетентності, а й здатності інтерпретувати культурні смисли, зберігаючи автентичність і колорит оригіналу.

Таким чином, переклад реалій є багаторівневим процесом, що інтегрує лінгвістичні, культурологічні й комунікативні аспекти. Його успішність визначається мірою міжкультурної компетентності перекладача, який виступає посередником між культурами, забезпечуючи гармонійне співіснування мовного та культурного змісту в перекладеному тексті.

Ключові слова: переклад реалій, соціальна реалія, соціолінгвістика, міжнародна комунікація.

Постановка проблеми. У сучасному перекладознавстві питання передачі культурно маркованих елементів, або реалій, є одним із ключових аспектів міжкультурної комунікації. Реалії як носії національного, історичного та культурного колориту створюють значні труднощі для перекладачів через відсутність прямих еквівалентів у мові перекладу. Це зумовлює потребу у пошуку адекватних стратегій перекладу, які забезпечують точну та водночас культурно релевантну передачу змісту. Попри багаторічну наукову увагу до цього питання, проблема визначення поняття «реалія» і шляхів її відтворення в перекладі залишається відкритою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику реалій розробляли багато вітчизняних і зарубіжних учених: С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін,

В. Крупнов, а також українські дослідники О. Кундзіч, В. Коптілов, Р. Зорівчак, О. Чередниченко. Болгарські вчені С. Влахов і С. Флорін запропонували одне з найповніших визначень реалій, розуміючи їх як слова й словосполучення, що позначають предмети, поняття й явища, властиві певній культурі та не мають точних відповідників в інших мовах. М. Куямякі (2004), Д. Катан (1999), а також К. Мюйцер-Варга (2007) розглядали реалії як культурно й лінгвістично специфічні елементи, нерозривно пов'язані з національною системою цінностей і норм. Українська дослідниця С. Федоренко наголошує, що реалії є важливими одиницями міжкультурної комунікації, а їх переклад вимагає глибокого розуміння культурних контекстів.

Виділення не вирішених раніше частин загального питання. Попри значну кількість праць,

присвячених проблемі перекладу реалій, досі не існує єдиної думки щодо їхньої термінологічної класифікації, лінгвістичного статусу та меж між поняттями «реалія», «культурно-специфічний елемент» і «безеквівалентна лексема». Невизначеним залишається питання взаємозв'язку між реаліями як культурними символами та їхнім мовним вираженням. Також потребує уточнення підхід до перекладу англійських соціокультурних реалій у контексті міжкультурної комунікації, оскільки саме тут найяскравіше проявляються проблеми культурної нееквівалентності.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності поняття «реалія» у перекладознавстві, аналіз його еволюції в наукових дослідженнях та визначення основних стратегій перекладу реалій у контексті міжкультурної комунікації.

Завдання роботи. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1. Проаналізувати еволюцію поняття «реалія» в сучасному перекладознавстві.
2. Визначити основні підходи до класифікації реалій, запропоновані у працях зарубіжних і вітчизняних учених.
3. Розглянути взаємозв'язок між реаліями та культурно-специфічними елементами в контексті міжкультурної комунікації.
4. Проаналізувати труднощі перекладу англійських соціокультурних реалій та визначити найбільш ефективні перекладацькі стратегії їх відтворення.
5. Узагальнити результати дослідження й окреслити перспективи подальших наукових розвідок у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. У перекладознавчих дослідженнях, термін «реалія» увійшов у науковий обіг у 40-х роках ХХ століття. Існує чимало спроб дати йому визначення, проте найповніше й найчіткіше його сформулювали болгарські дослідники С. Влахов і С. Флорін. Вони вважають, що реалії – це слова і словосполучення народної мови, які позначають предмети, поняття, явища, властиві певному географічному середовищу, культурі, матеріальному побуту чи суспільно-історичним особливостям народу, нації, країни або племені, і які, таким чином, є носіями національного, місцевого чи історичного колориту; точних відповідників у інших мовах вони не мають, тому потребують особливого перекладацького підходу [1, с. 168–187].

Проблема дослідження реалій і способів їх відтворення у перекладі вже давно привертає увагу

лінгвістів і перекладознавців. Зокрема, Р. Зорівчак, С. Влахов, С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов запропонували різні класифікації реалій і проаналізували труднощі, пов'язані з адекватною передачею культурної інформації, закладеної в них. Спираючись на аналіз численних перекладів художніх творів, українські дослідники (О. Кундзіч, В. Коптілов, Р. Зорівчак, О. Чередниченко та ін.) окреслили можливі шляхи подолання мовних і культурних розбіжностей. Однак, як підкреслюють науковці, ці напрацювання не вичерпують проблему, а навпаки – відкривають перспективи для її подальшого вивчення [2, с. 216].

Визначення поняття реалій неоднозначне, оскільки у спеціалізованій літературі немає єдиної думки ні щодо терміна, ні щодо змісту поняття [9, с. 55].

Культура відіграє важливу роль у перекладі. Дослідження культурно пов'язаних елементів порушує міждисциплінарні питання, і саме в цьому пункті лінгвістика зустрічається з дослідницькими проблемами перекладознавства та міжкультурної комунікації.

Слово «культура» використовується по-різному в повсякденному та науковому сенсах. Міжкультурна комунікація використовує слово «культура» в набагато ширшому сенсі: культура – це радше соціальний, людський творчий процес. Хідасі [5] формулює це як явище, що створює та передає спільну систему символів, через яку та за допомогою якої члени даної культури взаємодіють та організовують своє спільне існування. Відповідно до цього, згідно з інтерпретацією культури, ми повинні розрізняти видимі (тобто об'єктивні) та сприйнятні або приховані елементи. Символи, норми, цінності, очікування та ставлення, є найчисленнішими та найважливішими компонентами культури, засвоєння яких є складним завданням для тих, хто вивчає мову, бізнесменів, перекладачів. У той час як представники перших двох груп можуть краще уникати використання проблемних явищ з практичних міркувань, метафори, прислів'я, приказки та міфи часто створюють труднощі для свідомих користувачів мови в другій групі – через характер їхньої роботи. Вони також є частиною культури, Хідасі називає їх культурними символами, де культура постає як соціальний продукт, знання та систему норм якої ми набуваємо під час соціалізації. Якщо ми опиняємося в чужому середовищі, ця здатність діє як своєрідний фільтр, оскільки ми пропускаємо новий досвід та враження через власну культурну

систему та обробляємо їх. Люди з однієї культури розуміють одне одного навіть з півслова, тоді як людям з різним походженням потрібно набагато більше пояснень. Перекладачі також повинні враховувати це у своїй роботі [5].

Міжкультурна комунікація подвійно актуальна для перекладознавства: з вищесказаного випливає, що як видимі, так і приховані явища є частиною культури, тому ці культурно визначені знакові об'єкти є першочергово актуальними для перекладознавства. Однак, оскільки назви знакових об'єктів, тобто лінгвістичні знаки, також є частиною культури, назви реалій також є вторинно релевантними. Не можна ігнорувати той факт, що надання значення явищу доведено культурно залежним. Особливе місце займають звичаї та ритуали, поширені в культурі, окрім слів та виразів, що використовуються для позначення знакових об'єктів, визначених певною культурою [9, с. 55–60].

Для перекладачів переклад культурно визначених явищ є однією проблемних областей. Це проявляється не лише на лінгвістичному рівні, а й на рівні слів та лінгвістичних виразів, які є більшими за слова. Девід Катан, досліджуючи зв'язки між перекладом та культурою, приділяє набагато більше уваги культурним нормам поведінки та системам цінностей [6]. Реалії зазвичай обговорюються у зв'язку з питанням перекладності, часто із загальним значенням, без визначення певних лінгвістичних чи навіть культурних рамок, контексту, в якому може проявлятися культурна специфічність.

Загальне поняття також має своє обґрунтування, проте доцільніше обговорювати поняття реальності стосовно конкретних мовних пар, оскільки складніше вирішити, чи є лінгвістичний знак реальністю, не знаючи контексту.

Культурно пов'язані елементи, реальність тощо завжди можна інтерпретувати стосовно двох мов і культур. Для пересічного читача мови оригіналу об'єкт знака та його назва, що характеризують його культуру, є частиною його власного культурного контексту, і тому він не відчуває їхньої культурної проекції. Під час пошуку слів та виразів, які також мають компонент культурного значення треба міркувати як пересічний читач мови оригіналу та одразу порівнювати безпосередньо мову оригіналу та її культуру. Отже, культурно пов'язані елементи, реальність тощо є як культурно-, так і мовно-специфічними для мовної пари.

У взаємовідносинах між двома далекими культурами на перший план виходять зовсім інші

аспекти, ніж у випадку близьких, де найменшання двох відповідних символічних об'єктів не вважається реальним у мові одна одної через ступінь культурних відмінностей. Прикладом є слово “пудинг”, яке позначає той самий десерт, приготований з молока, наприклад, в українській, угорській та австрійській/німецькій культурах, але в англійській культурі воно називає кілька видів десертів, і навіть солону випічку, яку подають зі смаженим м'ясом у неділю. Можливі конотації, пов'язані з цим поняттям, звичайно, можуть відрізнятися.

Куямякі звертає увагу на інший аспект, коли пише, що лінгвістичні знаки, які він називає реаліями-лексемами, стають актуальними для перекладознавства. Реалії характерні для певної культури та/або певного географічного регіону не існують в іншому культурному/географічному регіоні [8, с. 920–925]. Вчений додає, що перекладознавство визначило знакові об'єкти як специфічні та розглядало їхні назви, тобто реалії-лексеми, як нуль-лексеми. Папп [10, с. 79–90] додає, що через відсутність еквівалента в мові перекладу перекладач змушений враховувати широке семантичне поле, асоціативні зв'язки, емоційні зв'язки, настрій та стиль концепції, зазначеної мовою оригіналу. Усвідомлюючи це, перекладач приймає суб'єктивне рішення в кінці процесу перекладу [9, с. 57].

У контексті міжкультурної комунікації реалії відіграють ключову роль у передачі культурно специфічної інформації, яка може бути відсутня або не мати прямого відповідника – еквівалента в іншій мові. Це особливо важливо при перекладі з англійської мови, де часто зустрічаються елементи, що відображають соціокультурні особливості англійських країн.

Болгарські дослідники С. Влахов і С. Флорін визначають реалії як слова та вирази, що позначають предмети, явища або поняття, характерні для певної культури, і які не мають точного відповідника в іншій мові. Вони підкреслюють, що такі елементи вимагають особливого підходу при перекладі, оскільки їхнє значення тісно пов'язане з культурним контекстом оригіналу [1, с. 168–187].

У статті С. Федоренко «Міжкультурна комунікація і переклад реалій» зазначається, що реалії є важливим елементом міжкультурної комунікації, оскільки вони відображають специфічні аспекти культури та побуту певного народу. Переклад реалій вимагає не лише мовних знань, а й глибокого розуміння культурних відмінностей, щоб забез-

печити адекватну передачу значення та уникнути можливих непорозумінь у міжкультурному спілкуванні [3].

Отже, при перекладі англійських соціокультурних реалій важливо враховувати їхній культурний контекст і застосовувати відповідні стратегії перекладу, щоб забезпечити точне та зрозуміле відображення оригінального змісту для цільової аудиторії [3].

Особливості міжкультурної комунікації при перекладі художніх творів полягають у тому, що перекладач має справу не лише з переходом від одного мовного коду до іншого, а з більш складним процесом – передачею смислів між різними національно-культурними кодами.

Ці слова насамперед відображають соціокультурні та етноспецифічні елементи світогляду народу.

Переклад, специфічна термінологія якого склалася під час розвитку в наукову дисципліну, може бути практичною діяльністю. Термінологія практичної діяльності часто менш точна. Саме з цієї проблемою стикається дослідник у варіантах поняття реалій, оскільки в процесі перекладу як практичної діяльності доводиться задовольнятися термінологією, якою перекладознавство, як відносно нова дисципліна, більше не може бути задоволене.

Звідси випливає, що перше питання, на яке потрібно відповісти, полягає в тому, якою мірою реалії та інші терміни, що посилаються на культурно-лінгвістичні елементи, такі як культурно-специфічний вираз, лакуна та вираз без еквівалентності тощо, можна вважати термінами. Виходячи з системи умов, викладених Гельтаєм, ці терміни розташовані посередині між термінами та розмовними словами [4, с. 25–45]. З одного боку, вони відповідають поняттю терміна, оскільки терміни мають значення, яке базується на точному визначенні та на відношеннях підпорядкування та верховенства понять, що позначаються термінологією, вони не мають синонімів і не залежать від контексту та прагматичних факторів.

Звідси випливає, що їхнє визначення не може залежати від інтерпретації перекладу даного дослідника.

З іншого боку, терміни використовуються лише певними групами мовленнєвої спільноти, в межах певної галузі знань. Слово реалії існує як розмовне слово, зазвичай посилається на реальні, відчутні речі, але водночас воно було включено до термінології лінгвістики, особливо перекладознавства, з іншим значенням. Однак дивно, що

його немає у відомих спеціалізованих словниках з лінгвістики та перекладознавства.

Термінологія та таксономія літератури, що стосується реалій, не є одноманітними. З визначень та інтерпретацій, знайдених у літературі, можна зробити висновок, що дослідники перекладу значною мірою погоджуються щодо певних властивостей, але також можна спостерігати численні відмінності.

Клауді порушує важливу проблему, коли визначає реалії у своїй роботі «Вступ до практики перекладу». Термін реалії має подвійне значення: він може стосуватися як об'єкта, так і слова, яке його називає, лінгвістичного знака [7]. У цьому сенсі, наприклад, в оповіданні Еркені зимова салямі, тобто «копчений або варений, зазвичай нарізаний, споживаний холодним, стрижнеподібний фарширований м'ясний продукт» є реалією. Варто окремо говорити про явища символічних реалій та культурно пов'язаними елементами з нею.

Можна виділити три тлумачення реалій: перше розглядає реалії як символічний об'єкт, друге – як лінгвістичний знак. У третьому випадку автор допускає обидва тлумачення реалій, і ці два визначення зазвичай розділяються також на лінгвістичному рівні. Реалії зазвичай вважаються лінгвістичним знаком, але не всі дослідники перекладу погоджуються з цим. Можна помітити, що реалії розуміються як символічний об'єкт. Цей погляд ближче відображає традиційне, повсякденне тлумачення, оскільки реалії є одночасно реальною, відчутним явищем.

Проведений аналіз засвідчує, що поняття *реалії* у перекладознавстві має багатогранний і міждисциплінарний характер, поєднуючи мовні, культурні та когнітивні аспекти. З часу визначення, запропонованого С. Влаховим і С. Флоріним, термін еволюціонував, охопивши не лише власне лексеми, а й ширші культурно марковані елементи. Реалії виступають носіями національної ідентичності, історичної пам'яті та культурних традицій, що ускладнює їх переклад і вимагає від перекладача високого рівня міжкультурної компетентності.

У працях Р. Зорівчак, П. Куямякі, Н. Паппа, К. Клауді та інших дослідників простежується спільна думка: переклад реалій – це не лише мовна, а передусім культурна проблема, яка потребує врахування контексту, функції, емоційно-оцінних відтінків та асоціативних зв'язків. У сучасному перекладознавстві реалії розглядаються як ключовий об'єкт міжкультурної комунікації, що відображає особливості світобачення народу й слугує каналом передачі культурно значущої інформації.

Отже, адекватний переклад реалій передбачає не механічну заміну одиниць, а творче відтворення культурного змісту оригіналу. Це вимагає від перекладача не лише лінгвістичних знань, а й розуміння глибинних культурних кодів, що визначають зміст мовних знаків.

Список літератури:

6. Влахов С., Флорин С. Непереводимото в превода. Реалии. Български език. 1960. Кн. 2–3. С. 168–187.
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англومовних перекладів української прози). Львів. Видавництво при Львівському університеті. 1989. С. 216.
8. Федоренко С. В. Міжкультурна комунікація і переклад реалій. Наукові записки. Серія “Філологічна”. Київ. Національний технічний університет України “КПІ”
9. Heltai P. In: Dróth, J. (szerk.). Szaknyelvoktatás és szakfordítás. Szent István Egyetem. Gödöllő. 2004. С. 25–45.
10. Hidasi J. Interkulturális kommunikáció. Budapest. Scholar Kiadó. 2004
11. Katan D. Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. Manchester. St Jerome. 1999
12. Klaudy K. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Budapest. Scholastica. 1999
13. Kujamäki P. Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten. In: Kittel. Übersetzung – Translation – Traduction. Berlin–New York. Walter de Gruyter. 2004. С. 920–925.
14. Mujzer-Varga K. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány*. IX évf., 2. szám. 2007. С. 55–84.
15. Papp N. Terminológia és reáliák. In: Dróth, J. (szerk.). Szaknyelv és szakfordítás. Gödöllő. Szent István Egyete. 2004. С. 79–90.

Riabokin N.O., Pashko S.V. TRANSLATION OF SOCIOCULTURAL REALIA AS A REFLECTION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The study of realia translation has long occupied an important place within translation theory, representing a crucial aspect of intercultural communication. The term realia emerged in linguistic research in the mid-twentieth century and has since acquired various scholarly interpretations. According to the definition proposed by Bulgarian researchers S. Vlahov and S. Florin, realia are linguistic units that denote objects, phenomena, or concepts characteristic of a particular nation, culture, or historical period and that lack precise equivalents in other languages. This absence of equivalence requires a translator to engage deeply with the cultural context of the source text.

Ukrainian scholars such as R. Zorivchak, O. Kundzich, V. Koptilov, and O. Cherednychenko have emphasized that the translation of culturally marked units should be viewed not only as a linguistic operation but also as a cognitive and cultural act. Translation, therefore, involves a transition between two semiotic and cultural systems rather than a mere replacement of lexical items. The translator functions as a mediator who reconstructs cultural meanings while maintaining the aesthetic and emotional integrity of the original work.

Intercultural communication plays a central role in this process, as it facilitates the exchange of cultural values, norms, and symbolic meanings. Culturally specific vocabulary reflects the national worldview and social experience of a people, and its accurate transmission in translation determines how authentically a foreign culture is perceived by the target audience. Thus, the translation of English sociocultural realia requires not only linguistic proficiency but also cultural sensitivity, interpretative competence, and awareness of the cultural connotations embedded in the source text.

In conclusion, the translation of English sociocultural realia represents a multidimensional process that integrates linguistic, cultural, and communicative dimensions. Its effectiveness depends on the translator's intercultural competence, which ensures the preservation of both linguistic precision and cultural authenticity in cross-cultural discourse.

Key words: translation, realia, sociolinguistics, intercultural communication, non-equivalent vocabulary.

Дата надходження статті: 28.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025